

Collectief werken, wat is dat?

Het verhaal van een sociaal werker

De decentralisatie in 2015 was een ingrijpende hervorming, ook voor ons als sociaal werkers. In ruim 80 procent van de gemeenten werden sociale wijkteams geïnstalleerd. In veel gemeenten werden professionals uit verschillende zorgorganisaties middels een aanbesteding bij elkaar in een wijkteam geplaatst. In andere gemeenten ontstond middels een inbesteding een geheel nieuwe organisatie.

Het doel was duidelijk. Door wijkgericht te werken en samen te werken met de wijk stonden we dicht bij de mensen. Zo konden we problemen eerder oppakken en maatwerk mogelijk maken. Door gebruik te maken van de veerkracht van burens en informele netwerken konden we zorg en welzijn meer met elkaar verbinden. De wijkteams werden onderdeel van de sociale infrastructuur en er moest worden ingezet op een collectieve aanpak. Een groepsgerichte en collectieve aanpak zou kostenbesparend kunnen werken, bevordert zelfredzaamheid en participatie, zorgt voor versterking van het sociale netwerk en kan worden ingezet bij integrale problematiek en preventieve zorg. Door mensen in groepsverband te ondersteunen kunnen gemeenten preventiever inspelen op de behoeften van inwoners en bijdragen aan een veerkrachtige samenleving.

Uit onderzoek weten we dat dit doel niet volledig is behaald. De budgetten waren te beperkt om daadwerkelijk vorm te geven aan de vernieuwing. Door de hoge werkdruk en de acute zorgvragen kwam het collectief en preventief werken op een laag pitje te staan. Daarmee vertraagde de doorontwikkeling en verdween een gedeelte van de kennis.

Als ik op dit moment kijk naar de samenstelling van de wijkteams in onze gemeente, zie ik een mix van collega's met verschillende achtergronden en ervaringen, zoals maatschappelijk werk, pedagogiek, opbouwwerk en sociaal raadswerk. De ervaring met verschillende doelgroepen loopt sterk uiteen. Destijds is hier specifiek voor gekozen, met als achterliggende gedachte dat we elkaar als werkers voeden met onze ervaringen en perspectieven. Op die manier kunnen we generalistisch werken en tegelijkertijd gebruikmaken van onze specialisaties. Door gebruik te maken van ieders ambities en sterke punten ontstaat een divers team met uiteenlopende mogelijkheden. Dit zorgt ook voor enige wrijving, omdat de verschillende achtergronden soms leiden tot een zoektocht naar optimale samenwerking. Verschillende mensen en methodieken leiden tot verschillende aanpakken en prioriteiten.

We werken samen met inwoners, zorgpartijen, vrijwillige initiatieven, sportverenigingen, scholen en natuurlijk met de gemeente zelf, op gemeentelijk niveau.

Wat we de afgelopen jaren hebben gemerkt, is dat door de omvang van het werkveld veel verwachtingen zijn ontstaan ten aanzien van sociaal werk. We zijn immers het voorliggende veld waar alle inwoners terecht kunnen. Het managen van al die verwachtingen ervaar ik als een uitdaging op zich. Wat pakken we wel op, wat pakken we niet op en hoe maken we keuzes?

Veel gemeenten en instanties streven nog steeds naar meer collectief werken en het verbinden van mensen.

Ik merk echter dat de gemeente geen duidelijke visie heeft op wat collectief werken inhoudt. Collectief werk wordt aangemoedigd en er zijn verwachtingen ten aanzien van sociaal werk, zoals het verbinden en versterken van inwoners, wijkgericht werken, jongeren ondersteunen en er zijn voor mantelzorgers en vrijwilligers. De invulling hiervan blijft vaak open.

Mijn ervaring is dat dit verwarrend kan werken. Wat wordt er precies van ons als sociaal werkers verwacht? Wat is onze opdracht en waaruit bestaat ons werk als het gaat om collectief werken? En hoe geven we hier invulling aan? In gesprekken op gemeentelijk niveau merk ik als sociaal werker dat onze rol verandert en dat er steeds meer wordt gevraagd naar onze mogelijkheden en wat we kunnen bieden.

Om hier een antwoord op te kunnen geven, is het belangrijk dat we ons bewust zijn van ons vak. Wie zijn we, wat doen we, welk specialisme hebben we in huis, waar ligt onze verantwoordelijkheid en hoe maken we keuzes in wat we willen bieden?

Artikelen die geschreven zijn vanuit het sociaal domein richten zich vaak op verschillende aspecten van collectief werken. Het ene artikel richt zich op groepsmaatschappelijk werk, het andere artikel op verbinding in de wijk en weer een ander artikel op de bruggenbouwersfunctie die we als sociaal werkers kunnen vervullen.

Wat is dan collectief werken?

Als ik daarover nadenk naar aanleiding van de artikelen die ik heb gelezen en mijn eigen ervaringen, kan collectief werken worden onderverdeeld in verschillende categorieën:

Individuele ondersteunings- of ontwikkelvragen groepsgericht oppakken

Participatie van alle burgers, zelfregie en zelfredzaamheid zijn voor gemeenten centrale waarden geworden in de ondersteuning van hun burgers. Deze centrale waarden komen terug in elke groepsaanpak die zich richt op het versterken en aanspreken van de empowerment van de persoon in relatie tot de ander. Dit leidt tot het vergroten van eigen kracht, zelfregie en zelfredzaamheid. Een groepsaanpak bevordert het contact en de samenhang tussen mensen en verhoogt het zelfvertrouwen en de vaardigheid om te participeren in de samenleving.

- Tijdens groepsbijeenkomsten oefenen en ervaren deelnemers hoe zij gesteund kunnen worden door lotgenoten.
- Een groep leent zich uitermate goed voor het oefenen en verbeteren van sociale vaardigheden. Burgers leren daardoor hun netwerk te betrekken en te vergroten.
- Door deel te nemen aan een groep raken mensen uit hun isolement en kan sociale verbondenheid ontstaan.
- De omgang met anderen in een groep biedt de mogelijkheid nieuwe, positieve ervaringen op te doen: mensen ontdekken dat ze niet de enigen zijn en realiseren zich wat ze wél kunnen door te ontdekken wat ze voor een ander kunnen betekenen.

Bij groepsgericht werken kun je denken aan een training, workshop of groepsactiviteit.

Bij een training staan persoonlijke groei en gedragsverandering centraal. In een training komen mensen meerdere keren bij elkaar om stil te staan bij thema's rondom bijvoorbeeld assertiviteit, stressmanagement, empowerment of het omzetten van dromen naar actie.

Een workshop is een eenmalige bijeenkomst waarbij mensen worden gestimuleerd om na te denken, wat kan leiden tot persoonlijke groei.

Een groepsactiviteit staat voor ontmoeting of lotgenotencontact.

Een groep bestaat uit drie personen of meer, en de groepsgrootte kan variëren. Het is altijd belangrijk om rekening te houden met de leeromgeving waarin je werkt. Veiligheid is hierbij essentieel. Bij een training houd je daarom een groepsgrootte van maximaal ongeveer twaalf personen aan. Bij een workshop of ontmoeting kun je meer mensen ontvangen. Het is echter belangrijk dat je je richt op wat je wilt bieden en bereiken, en dat je de bijeenkomst zo vormgeeft dat iedereen zich persoonlijk aangesproken of uitgenodigd voelt.

Collectieve voorziening, gemeentebreed voor een bepaalde doelgroep

We leven in een inclusieve samenleving. Om overzicht te houden spreken we van doelgroepen. Een doelgroep is een groep mensen die zich onderscheidt door een of meerdere kenmerken. Als sociaal werker is het handig om te kijken naar vragen en behoeften die overeenkomen wanneer je een ondersteunings- of zorgvraag signaleert die veelvuldig voorkomt. Wat is de vraag, waar ligt de overeenkomst en kun je spreken van een gezamenlijke wens of probleem? Als je een bundeling kunt maken en kunt spreken van een doelgroepgerichte vraag, kun je nadenken over een aanbod dat gericht is op deze doelgroep.

Dit kan bijvoorbeeld een inloopvoorziening zijn waar iedereen uit de gemeente terecht kan met welke vraag dan ook, of een bus voor 55-plussers die minder mobiel zijn en hun de mogelijkheid biedt om eropuit te gaan. Hierbij kun je ook denken aan voorzieningen voor mantelzorgers, waarbij respijtzorg een mooi voorbeeld is, of aan vrijwilligers, waarbij een matchings- en coachingsysteem wordt ontwikkeld. Of jongeren die bijvoorbeeld behoefte hebben aan een eigen inloop- of ontmoetingsplek.

Bij deze vorm van collectief werken focus je je doelgroepgericht op een probleem dat de inclusieve samenleving in de weg kan staan. Waar is behoefte aan onder de mensen? Je tilt de problematiek boven het individuele niveau uit en streeft naar maatschappelijke aanpassingen.

Aanjagersrol: ondersteuning van initiatieven en activiteiten in buurthuizen en in de wijk

Als sociaal werker zijn we de ogen en oren in de wijk. We vormen een verbindende schakel tussen bewoners en bewonersgroepen, tussen bewoners en professionele organisaties en overheden, en vaak ook tussen professionals onderling die vanuit verschillende organisaties in de wijken en dorpen werken aan samenlevingsopbouw.

We versterken gemeenschappen van binnenuit en ondersteunen mensen om zelf invloed uit te oefenen op hun leefomgeving. We helpen waar nodig en brengen mensen bij elkaar.

Als sociaal werker kun je verschillende rollen aannemen. Je luistert oprecht geïnteresseerd en observeert waar de energie en mogelijkheden bij mensen en initiatieven liggen. Door deze interesse maak je jezelf als het ware onderdeel van een initiatief of activiteit. Op basis van wat je hoort, ziet en observeert, kun je verschillende rollen aannemen waarin je aanjaagt of ondersteunt.

Je kunt je kennis inzetten door netwerken met elkaar te verbinden, maar je kunt ook deelnemen als ervaringsdeskundige, vrijwilliger of expert. Mensen hebben altijd iets te bieden aan elkaar. Door mensen uit te nodigen hun verhaal te vertellen, kun je als sociaal werker waarnemen en luisteren om vervolgens te analyseren wat er moet gebeuren en wat jouw rol daarin kan zijn. Dit leidt tot beslissingen die ervoor zorgen dat je een aanjagersrol of ondersteunende rol in de wijk vervult.

Belangrijk hierbij is dat je aanwezig bent, dat je present blijft en contact onderhoudt. Mensen nemen niet altijd uit zichzelf contact op, ook al zeggen ze dat vaak wel. Door contact te onderhouden en langs te gaan, blijf je op de hoogte en kun je gebruikmaken van de empowerment van mensen op de momenten dat je die waarneemt.

Bruggenbouwersfunctie: politiserend en doorbrekend werken

Hierbij brengt de sociaal werker de leefwereld en de systeemwereld dichter bij elkaar door zijn of haar waarnemingen te delen. We zijn in contact met bewoners, de samenleving en netwerkpartners, en in onze samenwerkende rol met de gemeente nemen we veel waar. We kennen de persoonlijke verhalen van inwoners; door onze gesprekken weten we welke verlangens en angsten er bij mensen leven. Tegelijkertijd worden we op gemeentelijk niveau meegenomen in de noodzaak van systemen om te monitoren, te registreren en probleemoplossend te functioneren. Als we onze waarnemingen inzetten door te kijken naar overeenkomstige behoeften en deze onder woorden durven te brengen, kunnen we win-winsituaties tot stand brengen.

De sociaal werker legt contact en onderhoudt dit contact met bijvoorbeeld scholen, gemeenten, sportverenigingen, zorgorganisaties en andere instanties. De sociaal werker motiveert mensen om van zich te laten horen. Dit kan door mensen zelf te laten spreken, namens mensen te spreken of mensen te verenigen.

Een voorbeeld hiervan is een groep buurtbewoners die de huidige speeltuin als onveilig beschouwt en graag ziet dat hier iets aan wordt gedaan. Een ander voorbeeld op gemeentelijk niveau is een tegenprestatie waarbij mensen met een uitkering verplicht vrijwilligerswerk moeten doen. De sociaal werker ervaart dat dit voor sommige mensen een stap te ver is, omdat zij het al moeilijk genoeg vinden om bijvoorbeeld hun huis te verlaten. Voor deze mensen is het al een grote stap om een keer deel te nemen aan een activiteit.

Het delen van dit verhaal, met onderbouwende voorbeelden, kan helpen bij het aanpassen van de regelgeving.

Een sociaal werker kan verbinding creëren door mensen vanuit verschillende rollen en organisaties te laten meedenken. Andersom kan een sociaal werker zichzelf uitnodigen en ervaringen uit de praktijk en leefwereld meenemen naar de systeemwereld. Op deze manier ontstaat een breder draagvlak dat kan leiden tot herkenning en erkenning, wat op zijn beurt kan bijdragen aan het doorbreken van taboes.

Monitoring waarbij je op basis van signalen of gegevens mensen bij elkaar brengt

Als sociaal werkers hebben we het vermogen om te schakelen tussen micro- en macroniveau. We kijken op macroniveau naar de context van de samenleving en vertalen dit als verbindende schakel op microniveau in onze gedachten door naar het individu.

Cijfers, jaarstukken, onderzoeken en enquêtes op gemeentelijk niveau brengen gegevens aan het licht die interessant kunnen zijn voor het sociaal werk.

Samen met de gemeente kan de sociaal werker kijken naar zorgen, wensen en belemmeringen. De sociaal werker kan hierbij fungeren als schakel tussen de top-down- en bottom-upbenaderingen door mensen samen te brengen. Door te kijken naar hoe mensen de uitkomsten van onderzoeken ervaren, of er gedeelde zorgen, wensen en belemmeringen zijn en of er behoefte is aan het ontwikkelen van iets nieuws, een stap voorwaarts of het delen van verhalen, kun je themagecentreerd werken.

Een voorbeeld hiervan is een afvalregeling die leidt tot overlast en ergernis bij bewoners, gemeente en woningbouwcorporatie. De sociaal werker brengt de betrokken partijen bij elkaar en stimuleert een dialoog over dit gemeenschappelijke thema. Een ander voorbeeld is een voorlichting en gesprek over veiligheid dat in samenwerking met de wijkagent op basis van inbraakcijfers wordt verzorgd.

De sociaal werker kan ook signalen die hij of zij in het werkveld ontvangt, meenemen naar de gemeente om te kijken of deze worden herkend of erkend.

Collectief werken als ambacht van de sociaal werker

Het mooie van collectief werken is dat je altijd preventief werkt met mensen die levensvragen hebben en iets willen veranderen aan een situatie, of dat je stimulerend werkt omdat mensen een droom, wens of idee hebben waarin zij een stap willen zetten.

Collectief werken heeft geen therapeutische inslag. We werken vanuit het hier en nu. Als een sociaal werker merkt dat mensen behoefte hebben aan het praten over of begrijpen van ontstane patronen, verwijzen we altijd door naar een specialist.

Mensen hebben altijd iets te bieden aan elkaar. Door collectief te werken maken we gebruik van de kracht en energie van mensen. Collectief werken brengt mensen samen en creëert empowerment op persoonlijk niveau en in relatie tot anderen. Het vergroot de zelfregie, zelfredzaamheid en samenredzaamheid van burgers. Bovendien vergroot collectief werken het zelfvertrouwen en de vaardigheden om deel te nemen aan de maatschappij.

Mensen zijn vaak geneigd om alleen naar belemmeringen te kijken. Door te focussen op krachten en mogelijkheden creëer je energie. Mensen kunnen deze energie gebruiken bij het nemen van stappen; onderweg zullen zij vanzelf obstakels tegenkomen.

Individuele vragen blijken vaak gemeenschappelijke vragen te zijn. Gebruik je netwerk om gemeenschappelijke vragen te achterhalen.

Ga op gelijkwaardig niveau met elkaar in gesprek. Wees onpartijdig en oprecht geïnteresseerd. Probeer gezamenlijk tot keuzes te komen door overeenkomsten te benoemen bij herkenning, verlangens en behoeften. Kijk wie welke verantwoordelijkheid wil nemen.

Blijf inzetten op empowerment en volg de voortgang wanneer er beweging is. Heb vertrouwen in de empowerment van mensen en de samenleving. Mensen hebben soms tijd nodig om hun eigen regie te nemen en gebruik te maken van netwerken of voorzieningen, maar als er een stap wordt gezet, moedig dit dan aan. Ook op politiek niveau hebben beslissingen soms tijd en overweging nodig. Blijf bewust aanwezig in gesprekken en benoem wat je ziet en observeert bij jezelf en anderen.

Als je empowerment weglaat in de sociale basis, is de kans groot dat mensen willen beheersen en controleren.

Gemeenten kunnen hieraan bijdragen door de focus niet alleen te leggen op beperkingen, maar ook op mogelijkheden om zo energie te creëren. Naast eventuele specialistische hulp of sancties die soms nodig zijn, kunnen mensen worden gewezen op activiteiten in het sociaal domein.

Collectief werken is bewust werken: weten wat je doet en waarom je iets doet. Collectief werken staat niet los van individueel werken. Soms is naast collectief werk ook individueel contact nodig. Als mensen moeite hebben met reflecteren, is individuele ondersteuning belangrijk. Soms hebben mensen een aanloop en ondersteuning nodig voordat zij kunnen deelnemen aan een collectief aanbod.

Wat vraagt collectief werken van de sociaal werker?

Een sociaal werker hoeft niet alles te kunnen, maar zet afhankelijk van wat de situatie vraagt verschillende competenties bewust in, zoals:

- Overkoepelend kunnen kijken
- Analyseren
- Voelen, waarnemen en observeren
- Stilstaan bij het eigen vakgebied
- Keuzes durven maken en deze kunnen beargumenteren
- Respectvol, gelijkwaardig en aanwezig zijn
- Zich durven voelen als onderdeel van het geheel
- Oprechte interesse tonen
- Creatief kunnen denken in mogelijkheden
- Goede taalvaardigheid om te kunnen inspelen op verschillende niveaus
- Het vermogen om een pad, een weg en een proces te zien en te bewandelen
- Geduldig en ruimtegevend zijn
- Werken vanuit het hier en nu
- In staat zijn om een voorbeeldfunctie uit te stralen
- Signaleren en monitoren
- Een analytische gebiedsfoto kunnen maken
- Kunnen werken in groepsverband en themagecentreerd te werk kunnen gaan

Sommige van deze competenties worden ontwikkeld tijdens de opleiding, terwijl andere minder aan bod komen. Het sociaal werk is een vakgebied dat voortdurend in ontwikkeling is. We kunnen niet van elkaar verwachten dat iedereen het werk moeiteloos oppakt, juist omdat er geen standaardaanpak bestaat. Elke gemeente werkt anders en heeft een eigen ontwikkeling en terminologie.

In de afgelopen jaren hebben we in ons sociaal werk gezocht naar een werkwijze die ons allen verbindt, zonder dat dit ten koste gaat van onze persoonlijke expertise. Het is een grote winst als we allemaal kunnen profiteren van de verschillende expertises binnen een overkoepelende werkwijze.

Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de ontwikkeling van ons vakgebied, met passende scholing en voldoende inwerktijd. Wat mij betreft zou de focus vooral moeten liggen op het vermogen van de sociaal werker om in elke situatie de juiste hoeveelheid aandacht aan het werk te geven, door middel van analyse gevolgd door een weloverwogen keuze. Deze keuze kan vervolgens worden uitgedragen. Een oprechte interesse en het benutten van de talenten van de mensen om ons heen, op een gelijkwaardig niveau, stellen ons in staat om tot resultaten te komen. Ik denk dat we ons verder kunnen ontwikkelen in collectief werken door middel van themagecentreerde interactie.